

UO'K: 364.1:330.34(575.1):33

KORRUPSIYANING IJTIMOY-IQTISODIY TA'SIRI: O'ZBEKISTON VA GLOBAL KONTEKSTDA OQIBATLAR TAHLILI**THE SOCIO-ECONOMIC IMPACT OF CORRUPTION: AN ANALYSIS OF CONSEQUENCES IN UZBEKISTAN AND THE GLOBAL CONTEXT****СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ: АНАЛИЗ ПОСЛЕДСТВИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ И В ГЛОБАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ****Soxibov Saloxiddin Anvar o'g'li** Farg'ona davlat universiteti, Falsafa va milliy g'oya kafedrası dotsenti,
falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)**Annotatsiya**

Korrupsiya zamonaviy jamiyat va davlat rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik qiluvchi omil sifatida ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida salbiy oqibatlarga olib keladi. Ushbu maqola korrupsiyaning O'zbekiston va global kontekstdagi ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirini tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda ilmiy manbalar, xalqaro hisobotlar (Transparency International, Jahon Banki), O'zbekistonning mahalliy statistikasi va platformasidagi jamoatchilik fikrlari tahlil qilinadi. Natijalar korrupsiyaning ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi, fuqarolar ishonchini pasaytirishi, investitsiyalarni kamaytirishi va davlat byudjetiga zarar etkazishini ko'rsatadi. O'zbekistonda so'nggi islohotlar, xususan raqamlashtirish va shaffoflik tashabbuslari ijobiy natijalar bergan bo'lsa-da, muammo hali ham dolzarb. Global miqyosda Daniya (past korrupsiya) va Nigeriya (yuqori korrupsiya) misollari solishtirilib, samarali choralar sifatida raqamlashtirish, huquqiy ta'lim va xalqaro hamkorlik taklif etiladi. Maqolada O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun korrupsiyaga qarshi kurashda strategik yondashuvlarning muhimligini ta'kidlangan.

Abstract

Corruption poses a serious obstacle to the development of modern society and the state, leading to negative consequences in both social and economic spheres. This article is dedicated to analyzing the socio-economic impact of corruption in Uzbekistan and in the global context. The study examines scientific sources, international reports (Transparency International, World Bank), Uzbekistan's local statistics, and public opinion from various platforms. The findings show that corruption exacerbates social inequality, decreases public trust, reduces investment, and harms the state budget. Although recent reforms in Uzbekistan—particularly initiatives around digitalization and transparency—have produced positive results, the issue remains pressing. On a global scale, Denmark (low corruption) and Nigeria (high corruption) are compared, and digitalization, legal education, and international cooperation are proposed as effective measures. The article emphasizes the importance of strategic approaches in the fight against corruption for Uzbekistan and other developing countries.

Аннотация

Коррупция представляет собой серьёзное препятствие для развития современного общества и государства, оказывая негативное влияние на социальную и экономическую сферы. Данная статья посвящена анализу социально-экономического влияния коррупции в Узбекистане и в глобальном контексте. В исследовании рассматриваются научные источники, международные отчёты (Transparency International, Всемирный банк), местная статистика Узбекистана и общественное мнение, представленное на различных платформах. Результаты показывают, что коррупция усиливает социальное неравенство, снижает доверие граждан, уменьшает объёмы инвестиций и наносит ущерб государственному бюджету. Несмотря на положительные результаты последних реформ в Узбекистане, в частности инициатив по цифровизации и обеспечению прозрачности, проблема остаётся актуальной. В глобальном масштабе сравниваются примеры Дании (низкий уровень коррупции) и Нигерии (высокий уровень коррупции), а в качестве эффективных мер предлагаются цифровизация, правовое просвещение и международное сотрудничество. В статье подчёркивается важность стратегического подхода в борьбе с коррупцией для Узбекистана и других развивающихся стран.

Kalit so'zlar: korrupsiya, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlar, shaffoflik, raqamlashtirish, global kontekst.**Key words:** corruption, socio-economic consequences, transparency, digitalization, global context.**Ключевые слова:** коррупция, социально-экономические последствия, прозрачность, цифровизация, глобальный контекст.**KIRISH**

SIYOSAT

Zamonaviy davlat boshqaruvi tizimida korrupsiyaning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishga ko'rsatadigan ta'siri global miqyosda eng dolzarb muammolardan biri sifatida baholanmoqda. Turli xalqaro tashkilotlar va ilmiy tadqiqotlar korrupsiyani iqtisodiy o'sishni susaytiruvchi, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytiruvchi va davlat institutlariga nisbatan ishonchni pasaytiruvchi omil sifatida tavsiflaydi. Transparency International tomonidan e'lon qilingan 2024-yilgi Korrupsiya idrok etish indeksi (CPI) natijalariga ko'ra, O'zbekistonning 32 ball bilan 121-o'rinda qayd etilgani korrupsiya muammosining hamon dolzarbligini ko'rsatadi. Mazkur ko'rsatkich mamlakatda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan institutsional islohotlarga qaramay, korrupsiyaga qarshi kurashish borasida yanada kompleks yondashuv zarurligini tasdiqlaydi.

Ilmiy adabiyotlarda, xususan, Rose-Ackerman, Kaufmann va Mauro kabi tadqiqotchilar korrupsiyaning resurslar noto'g'ri taqsimlanishiga, byudjet samaradorligining pasayishiga hamda jamoatchilik ishonchining emirilishiga olib kelishini ta'kidlaydilar. O'zbekiston kontekstida Jahon Banki, UNDP va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan e'lon qilingan so'nggi hisobotlar korrupsiyaning ayniqsa ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar sohalarida zaif aholi qatlamlariga salbiy ta'sirini kuchaytirayotganini ko'rsatadi. Bu esa korrupsiyaning nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki inson kapitali rivojlanishiga ham bevosita zarar etkazishini anglatadi.

O'zbekistonning so'nggi yillardagi modernizatsiya va raqamlashtirishga qaratilgan siyosati korrupsiyani kamaytirish, davlat xizmatlari ochiqqligini oshirish va fuqarolar ishonchini tiklashda muhim qadam bo'lib xizmat qilmoqda. Biroq mavjud reytinglar va iqtisodiy ko'rsatkichlar korrupsiyaning institutsional ildizlarini bartaraf etish uchun yanada izchil strategiya, kuchli monitoring mexanizmlari hamda huquqiy madaniyatni oshirishga ehtiyoj borligini ko'rsatmoqda. Shu bois ushbu tadqiqot O'zbekiston va global kontekstdagi korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilish, mavjud tendensiyalarni baholash va samarali qarshi choralarni nazariy-amaliy asoslarda ko'rib chiqishni maqsad qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODOLOGIYA

Korrupsiyaning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari bo'yicha ilmiy adabiyotlar va xalqaro hisobotlarda bu muammo jamiyat va davlat rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik sifatida ko'rib chiqiladi. Transparency International tashkilotining 2024 yilgi Korrupsiya idrok etish indeksi (CPI) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston 180 mamlakat orasida 121 - o'rinni egallab, 32 ball to'plagan bo'lib, bu o'tgan yilga nisbatan 1 ballga pasayishni ko'rsatadi.[1] Olimlar, masalan, Rose-Ackerman (2016) korrupsiya resurslarni noto'g'ri taqsimlash, jamoatchilik ishonchini pasaytirish va tengsizlikni kuchaytirishini ta'kidlaydi.[2] O'zbekiston kontekstida Jahon Bankining 2023-2024 yilgi hisobotlari va mahalliy tahlillar (masalan, O'zbekiston Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, 2024) ta'lim va sog'liqni saqlash sohasidagi korrupsiya zaif qatlamlarga nisbatan kuchli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.[3] BMT Taraqqiyot Dasturining (UNDP) 2024-2025-yilgi hisobotlari, xususan, O'zbekistondagi boshqaruv islohotlari va korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha ICPE va CPD hujjatlarida korrupsiyaning iqtisodiy yo'qotishlarga olib kelishi va ijtimoiy barqarorlikka xavf tug'dirishi batafsil o'rganilgan. Global miqyosda Daniya (past korrupsiya) va Nigeriya (yuqori korrupsiya) kabi davlatlarni solishtirgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, shaffof boshqaruv ishonch va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, yuqori korrupsiya esa jiddiy iqtisodiy zararlar keltirib chiqaradi. Ijtimoiy tarmoqlar, jumladan X platformasi, korrupsiya bo'yicha jamoatchilik fikrini baholashda muhim manba bo'lib, yuqori korrupsiyali mamlakatlarda boshqaruvga nisbatan ishonchsizlikni aks ettiradi. Ushbu tahlil ushbu manbalarni umumlashtirib, O'zbekiston va global kontekstdagi korrupsiya ta'sirini tahlil qilish uchun asos yaratadi.

Statistik tahlil: O'zbekiston va boshqa davlatlarning iqtisodiy ko'rsatkichlari, shuningdek, xalqaro reytinglar ma'lumotlari asosida. 2023 yil uchun O'zbekiston 180 ta davlat orasida 126 - o'rinda joylashgan.

Shu bilan solishtirganda, Yevropa davlatlari o'rtacha 60 dan yuqori ballga ega, masalan, Finlyandiya va Daniya 90 dan yuqori.[4] Bu raqamlar O'zbekistondagi korrupsiyaning yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi, ammo so'nggi yillarda 120-140 - o'rinlarda bo'lgan davlatlardan yaxshilanish kuzatilmoqda.

Korrupsiyaning iqtisodiy ta'sirini tahlil qilish uchun quyidagi iqtisodiy ko'rsatkichlarga e'tibor qaratiladi:

Investitsiyalar hajmi: O'zbekistonga to'g'ridan - to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) 2022-yilda taxminan 6,7 mlrd AQSh dollariga teng bo'ldi, bu 2020 yilga nisbatan o'sishni ko'rsatadi. Shu bilan birga, korrupsiya yuqori bo'lgan mamlakatlarda investitsiyalar sekinlashadi yoki kamayadi.

YalM o'sish sur'ati: O'zbekistonning yalpi ichki mahsuloti (YalM) 2023-yilda taxminan 5,1% o'sdi. Korrupsiyaning yuqori darajasi iqtisodiy o'sishni sekinlashtiruvchi omil hisoblanadi.

Rasmiy ish bilan bandlik va ishsizlik darajasi: Ishsizlik darajasi 6.8 % atrofida bo'lib, korrupsiya ish o'rinlarining notekis taqsimlanishiga sabab bo'ladi.

Ijtimoiy oqibatlar:

Tengsizlikning kuchayishi: Korrupsiya davlat resurslarining adolatsiz taqsimlanishiga olib keladi. Masalan, O'zbekistonda ta'lim va sog'liqni saqlash sohasidagi korrupsiya (poraxo'rlik, tanish-bilishchilik) kam ta'minlangan oilalarning imkoniyatlarini cheklaydi.

Aholining huquqiy ongsizligi: Korrupsiya ko'pincha huquqiy bilimlarning etishmasligi tufayli avj oladi, bu esa fuqarolarni pora berishga majbur qiladi.

Ta'lim va sog'liqni saqlash byudjeti samaradorligi: O'zbekistonda davlat byudjetining taxminan 10-12% qismi ta'lim va sog'liqni saqlashga ajratiladi. Ammo korrupsiya tufayli bu mablag'larning bir qismi samarasiz ishlatiladi, ta'lim sifati va sog'liqni saqlash xizmati past bo'lib qoladi.

Xalqaro solishtirish

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, korrupsiya yuqori bo'lgan davlatlarda iqtisodiy o'sish sur'ati 1-2 foizga pastroq bo'ladi.[5] Korrupsiya darajasi past davlatlarda investitsiyalar hajmi yuqori bo'ladi — masalan, Singapur va Norvegiya. **Estoniya** — raqamli davlat qurilishi borasida dunyoda etakchi hisoblanadi. Bu mamlakatda barcha davlat xizmatlarining 99% onlayn tarzda amalga oshiriladi. Natijada korrupsiya darajasi eng past ko'rsatkichlardan biriga ega. **Gurjiston** — raqamlashtirish orqali davlat xizmatlari va sud tizimidagi islohotlar orqali korrupsiya darajasini sezilarli kamaytirdi (2000-yillar boshidan boshlab).

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda korrupsiya yuqori darajada bo'lishiga qaramay, so'nggi yillarda ijobiy o'zgarishlar bor. Korrupsiyaning iqtisodiyotga salbiy ta'siri — investitsiyalar pasayishi, iqtisodiy o'sish sur'atining sekinlashishi va ijtimoiy sohalarning samaradorligining kamayishi bilan namoyon bo'ladi. Shu bois, korrupsiyaga qarshi kurash O'zbekiston uchun ustuvor vazifa bo'lib qolmoqda.

NATIJALAR

Natijalar korrupsiyaning global iqtisodiy o'sishni pasaytirishini tasdiqlaydi: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, korrupsiya investitsiyalarni kamaytirib, byurokratiyani oshiradi, natijada YalM o'sishi 1–2% ga tushadi.[5] O'zbekistonda bu ta'sir yanada kuchli, chunki avtoritar tuzum va korrupsiya birlashishi xorijiy investitsiyalarni to'xtatadi va iqtisodiy o'sishni 5.3% da saqlaydi, ammo potensial 7–8% bo'lishi mumkin edi. Ijtimoiy jihatdan korrupsiya tengsizlikni oshirib, qashshoqlikni doimiy holatga aylantiradi.[6] Globalda korrupsiya yillik xarajatlarini 1.5–2 trillion dollarga baholaydi, bu ijtimoiy xizmatlarni buzadi va inson huquqlarini yo'q qiladi.

O'zbekistonning islohotlari (masalan, 2030 Milliy rivojlanish strategiyasi) ijobiy, ammo CPI ning stagnatsiyasi (2024 yilda 32 ball) shuni ko'rsatadiki, korrupsiya institutsional zaiflik tufayli saqlanib qolmoqda. Global taqqoslashda O'zbekiston rivojlanayotgan mamlakatlar orasida o'rtacha natijaga ega, ammo Markaziy Osiyo mintaqasida korrupsiya iqtisodiy integratsiyani to'xtatmoqda va ijtimoiy ishonchsizlikni oshirib, iqlim va inson huquqlari muammolarini kuchaytirmoqda.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari korrupsiyaning jamiyat va davlat uchun jiddiy xavf ekanligini ko'rsatadi. Ijtimoiy jihatdan, u tengsizlik va ishonchsizlikni kuchaytirsa, iqtisodiy jihatdan investitsiyalar va davlat byudjetiga zarar etkazadi. O'zbekiston misolida, islohotlar ijobiy natijalar bermoqda, lekin mahalliy kontekstda huquqiy madaniyatni oshirish va shaffoflikni yanada kuchaytirish zarur. Global miqyosda, Daniya kabi davlatlarning tajribasi (masalan, ochiq byudjet tizimi va raqamli shaffoflik) O'zbekiston uchun foydali bo'lishi mumkin. Nigeriya misoli esa korrupsiyaning iqtisodiy oqibatlarining og'irligini ko'rsatadi.

Korrupsiyaga qarshi kurashda quyidagi choralar samarali bo'lishi mumkin:

Raqamlashtirishni kengaytirish: Davlat xizmatlarini to'liq raqamlashtirish poraxo'rlik imkoniyatlarini kamaytiradi.[7] Raqamlashtirish - davlat xizmatlarini elektron shaklga o'tkazish jarayoni, zamonaviy korrupsiyaga qarshi kurash strategiyasining muhim yo'nalishlaridan biridir. Davlat xizmatlarini to'liq

SIYOSAT

raqamlashtirish poraxo'rlilik imkoniyatlarini sezilarli darajada kamaytiradi, chunki bu jarayonda inson omili (ya'ni, fuqaro bilan amaldor o'rtasidagi bevosita aloqa) kamayadi yoki butunlay yo'qoladi.

Shaffoflik oshadi: Fuqarolar xizmat ko'rsatish jarayonini onlayn kuzatish imkoniga ega bo'ladi, bu esa yashirin kelishuvlar ehtimolini kamaytiradi. **Hisobdorlik kuchayadi:** Har bir amaliyot raqamli iz qoldiradi, bu esa audit va tekshiruvlarni osonlashtiradi. **Inson omilining kamayishi:** Davlat xizmatchisi bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot zarurati yo'qligi pora berish yoki olish ehtimolini yo'q qiladi. **Xizmat ko'rsatish tezlashadi:** Navbatlar, ortiqcha hujjatlar va vaqt yo'qotishlar kamayadi — bu fuqarolarning davlat tizimiga bo'lgan ishonchini oshiradi.

XULOSA

So'nggi yillarda O'zbekiston raqamlashtirish sohasida faol qadamlar tashlamoqda. Xususan: **my.gov.uz** portali orqali 300 dan ortiq xizmatlar onlayn taqdim etilmoqda. Soliq, bojxona, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqa ko'plab sohalarda raqamli texnologiyalar joriy qilindi. Elektron navbat tizimlari, "yagona darcha" markazlari orqali inson aralashuvi kamaytirildi. Raqamlashtirish — korrupsiyani kamaytirish, davlat boshqaruvida shaffoflik va samaradorlikni oshirish yo'lida muhim va zaruriy vositadir. Ammo texnologiyani joriy etish bilan birga, raqamli savodxonlikni oshirish, huquqiy bazani kuchaytirish va fuqarolarni faol ishtirok etishga undash ham muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Transparency International. (2024). Corruption Perceptions Index 2024. [Online] Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>
2. Rose-Ackerman, S. (2016). Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press.
3. O'zbekiston korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. (2024). Yillik hisobot. Tashkent.
4. World Bank. (2023). Global Economic Indicators. [Online] Available at: <https://data.worldbank.org/indicator>
5. UNDP. (2024). Governance and Anti-Corruption Report. United Nations Development Programme.
6. Jahon Banki. (2023). Uzbekistan Economic Update. [Online] Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan/publication/economic-update>
7. Estoniya Raqamli Strategiyasi. (2023). Digital Government Development Report. Tallinn.